

27. Моїсєєв О.В. Технології в криміналістиці та в судовій експертології: співвідношення та розмежування / О.В. Моїсєєв // Правничий часопис Донецького університету: науковий журнал. – 2010. – № 2. – С. 123–129.

28. Щербаковский М.Г. Принципы создания судебно-экспертных технологий / Г.М. Щербаковский // Актуальні проблеми криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 вересня 2003 року). – Х., 2003. – С. 276–279.

29. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. – К. : Наукова думка. – 1970–1980. – Т. 10. – 1979 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://ukrlit.org/slovnyk/тактика>.

30. Бахин В.П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002 года) : [монография] / В.П. Бахин. – К. : Тип. «Охрана труда», 2002. – 268 с.

31. Качурін С.Г. Тактика проведення судово-почеркознавчої експертизи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / С.Г. Качурін ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2006. – 19 с.

СМЕЛЬЯНОВ В. А.,
аспірант кафедри кримінального процесу
та криміналістики
(Університет державної фіскальної
служби України)

УДК 134.137.3

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ЩОДО ПОЧАТКУ ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У науковій статті проаналізовано та досліджено теоретичні та практичні аспекти процедури вирішення питання щодо початку здійснення спеціального досудового розслідування. Особлива увага приділена аналізу практики правозастосування відповідних норм законодавства.

Ключові слова: кримінальний процес, спеціальне досудове розслідування, слідчий суддя, підозрюваний, прокурор.

В научной статье проанализированы и исследованы теоретические и практические аспекты процедуры решения вопроса об осуществлении специального досудебного расследования. Особое внимание уделено анализу практики правоприменения соответствующих норм законодательства.

Ключевые слова: уголовный процесс, специальное досудебное расследование, следственный судья, процессуальная форма, подозреваемый, прокурор.

In the research article theoretical and practical aspects of dealing with the special pre-trial investigation procedure are analyzed. Special attention is paid to the practice of enforcement of relevant legal norms.

Key words: criminal procedure, special pre-trial investigation, investigating judge, procedural form, suspect, prosecutor.

Вступ. Одним з основних завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини. З метою реалізації відповідного завдання та забезпечення принципу невідворотності покарання Верховною Радою України 7 жовтня 2014 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини», яким внесено низку змін до положень КПК України та доповнено гл. 24¹ «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень», якими фактично запроваджено інститут заочного провадження у кримінальному процесі України, невід’ємною частиною якого є проведення спеціального досудового розслідування.

З моменту запровадження відповідних законодавчих змін пройшло майже півтора року. Отже, нині актуальним є саме дослідження проблемних практичних аспектів застосування інституту спеціального досудового розслідування, одним з найважливіших елементів якого є саме порядок та підстави прийняття рішення про його проведення.

Загалом питанням, що присвячені проблемним аспектам здійснення спеціального (заочного) досудового розслідування, присвячено дослідження як вітчизняних науковців (Р.Г. Песцов, Г.В. Матвієвська, О.В. Шило, В.І. Маринів, О.Ю. Татаров), так і науковців країн СНД (Д.Т. Арабулі, О.О. Казаков, А.С. Тукієв та ін.). Водночас проблемні аспекти досліджуваної теми розглядались фактично без аналізу вищенаведених змін до законодавства, у зв’язку з чим на теперішній є необхідність детального вивчення теоретичних та практичних аспектів підстав та процедури прийняття рішення щодо здійснення спеціального досудового розслідування.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження актуальних теоретичних і практичних аспектів, які стосуються підстав та процедури прийняття рішення щодо здійснення спеціального досудового розслідування з метою їх наукового осмислення, удосконалення та найбільш ефективного правозастосування відповідних правових норм.

Результати дослідження. Основні положення щодо здійснення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень викладені в гл. 24¹ «Особливості здійснення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень».

У ч. 2 ст. 297¹ передбачено, що спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених ст. ст. 109, 110, 110², 111, 112, 113, 114, 114¹, 115, 116, 118, ч. ч. 2–5 ст. 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), ст. ст. 209, 258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵, 348, 364, 364¹, 365, 365², 368, 368², 368³, 368⁴, 369, 369², 370, 379, 400, 436, 436¹, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 Кримінального кодексу України стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та/або міжнародний розшук.

Насамперед необхідно звернути увагу на те, що проведення спеціального досудового розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді. Однак жодною нормою перш за все КПК України, законів та інших нормативно-правових актів України, положення яких стосуються кримінального провадження, не визначають, слідчий суддя якого суду уповноважений розглядати відповідні клопотання щодо надання дозволу на початок проведення спеціального досудового розслідування.

Аналізуючи положення КПК України, зокрема ч. 2 ст. 132 КПК України, бачимо, що клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а також положень ч. 1 ст. 247 КПК України, відповідно до яких розгляд клопотань, який віднесений, згідно з положеннями цієї глави, до

повноважень слідчого судді, здійснюється слідчим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, тому можна зробити висновок, що у випадках, пов'язаних з обмеження прав і свобод людини і громадянина, законодавець чітко визначає, слідчий суддя якого суду уповноважений розглядати відповідні.

Також, безумовно, необхідно враховувати процесуальну правову сутність здійснення спеціального досудового розслідування. Так, вчений-процесуаліст А.С. Тукієв розглядає спеціальне (заочне) досудове розслідування як провадження з посиленими процесуальними гарантіями, яке здійснюється в особливому порядку та допускається за наявності передбачених у законі підстав та умов [3, с. 11].

Зважаючи на викладене та враховуючи характер вирішення питання щодо проведення спеціального розслідування, вважаємо доцільним доповнити Гл. 24¹ КПК України «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень» нормою, яка передбачала б, що клопотання щодо надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

В подальшому необхідно звернути увагу і на порядок вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування та на практичне застосування відповідних правових норм.

Так, ухвалою Северодонецького міського суду від 24 лютого 2016 року у справі 428/2116/16-к відмовлено у задоволенні клопотання слідчого про здійснення спеціального досудового розслідування. В мотивувальній частині ухвали зазначалося, що законом передбачено можливість проведення спеціального досудового розслідування не в разі неможливості повідомити підозрюваного про проведення слідчих або інших процесуальних дій, а в разі свідомого ухилення підозрюваного від участі в таких діях, тобто після неодноразового належного повідомлення підозрюваного про необхідність проведення таких дій та наступної неявки підозрюваного для участі в таких діях. Неможливість повідомити підозрюваного про проведення слідчих або інших процесуальних дій внаслідок об'єктивних причин, які не залежать від підозрюваного, не є ухиленням підозрюваного від участі в процесуальних діях. Слідчим не було надано доказів неодноразового належного повідомлення підозрюваного про необхідність проведення процесуальних дій та наступного ухилення підозрюваного від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді без поважної причини з метою ухилення від кримінальної відповідальності більш як два рази, тобто мінімум три рази, в рамках кримінального провадження. Більш того, з матеріалів справи вбачається, що підозрюваний жодного разу не був належним чином повідомлений про будь-які процесуальні дії в рамках кримінального провадження, а отже, підозрюваний взагалі не обізнаний про наявність такого кримінального провадження та, відповідно, не може бути визнаний таким, що ухиляється від кримінальної відповідальності або від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик [4].

Таким чином, слідчий суддя дійшов висновку про те, що в матеріалах кримінального провадження станом на час розгляду цього клопотання відсутні докази того, що підозрюваний ухиляється від явки на виклик слідчого, прокурора, у зв'язку з чим у задоволенні клопотання про проведення спеціального досудового розслідування належить відмовити.

Протилежного висновку щодо відповідного питання дійшов Апеляційний суд Луганської області. Так, в ухвалі від 15 березня 2015 року по справі 428/2116/16-к зазначається, що наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, а також наявність доказів, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України з метою ухилення від кримінальної відповідальності перевірені, та колегія суддів вважає безпідставними висновки слідчого судді про те, що слідчим не надано доказів неодноразового належного повідомлення підозрюваного про необхідність проведення процесуальних дій та наступного ухилення того від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді без поважної причини з метою ухи-

лення від кримінальної відповідальності більш як два рази, тобто мінімум три рази, в рамках кримінального провадження [5].

Таким чином, суд дійшов висновку, що при вирішенні питання про здійснення спеціального досудового розслідування слідчий суддя повинен був з'ясувати: наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення; наявність доказів, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності; наявність доказів, що підозрюваний перебуває на тимчасово окупованій території України і оголошений у розшук.

Вищенаведені неоднакові позиції судів свідчать про необхідність вдосконалення норм законодавства, які регулюють порядок прийняття рішення щодо здійснення спеціального досудового розслідування, а також формування єдиної правової позиції судами при застосуванні відповідних норм кримінально-процесуального закону.

Аналізуючи відповідні вищенаведені правові позиції, викладені у рішеннях суду, безумовно, необхідно звернути увагу і на положення ст. 297⁵ КПК України «Порядок вручення процесуальних документів підозрюваному при здійсненні спеціального досудового розслідування», в якій зазначається, що Повістки про виклик підозрюваного у разі здійснення спеціального досудового розслідування надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування та обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційних веб-сайтах органів, що здійснюють досудове розслідування. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження підозрюваний вважається належним чином ознайомленим з її змістом. Однак відповідні правові норми фактично застосовуються лише після надання судом дозволу на проведення спеціального досудового розслідування. Але, як свідчать матеріали правозастосовної практики, відповідні норми органами, які здійснюють досудове розслідування, застосовуються ще до ухвалення рішення щодо проведення спеціального досудового розслідування.

Так, в ухвалі Вінницького міського суду від 23 лютого 2016 року по справі № 127/2750/16к зазначається, що підозрюваний, щодо якого розглядалося клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, був неодноразово повідомлений про необхідність прибути до військової прокуратури Вінницького гарнізону для проведення слідчих дій. Зокрема, шляхом публікації повідомлення про виклик удрукованому виданні «Урядовий кур'єр» від 12 лютого 2016 року № 139 та на офіційному сайті військової прокуратури Центрального регіону України [6].

Відповідна судова практика свідчить про правильність та доцільність застосування положень ст. 297⁵ КПК України «Порядок вручення процесуальних документів підозрюваному при здійсненні спеціального досудового розслідування» ще до вирішення питання про початок здійснення спеціального досудового розслідування.

Вирішити неоднозначні аспекти правозастосування норм Гл. 24¹ «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень» та загалом полегшити процедуру ініціювання та проведення спеціального досудового розслідування покликаний Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Генеральної прокуратури України» від 12 травня 2016 року, відповідно до якого, серед іншого, розд. XI КПК України «Перехідні положення» доповнено п. 20¹, відповідно до якого «тимчасово, до 15 квітня 2017 року, положення гл. 24¹ «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень» застосовуються із такими особливостями» [7].

Відповідними особливостями, відповідно до вищенаведених законодавчих новел, є розширення переліку альтернативних передумов щодо здійснення спеціального досудового розслідування. Такими новими передумовами стали переховування підозрюваного обвинуваченого понад шість місяців від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, та/або стосовно якого наявні фактичні дані, що він перебуває за межами України, на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції.

У той же час в п. 20¹ Перехідних положень КПК України зазначається, що фактичні дані про перебування особи за межами України, на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції повинні зазначатися у клопотанні слідчого/прокурора щодо надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування. У той же час недоведення слідчим або процесуальним керівником відповідних фактичних даних може стати підставою для відмови слідчим суддею у задоволенні клопотання про проведення спеціального досудового розслідування.

Висновки. Дослідження теоретичних аспектів та практики застосування норм щодо окремих аспектів здійснення спеціального досудового розслідування дає змогу дійти висновку, що відповідний правовий інститут працює в сучасних умовах та спрямований на забезпечення принципу невідворотності кримінальної відповідальності осіб які вчинили правопорушення. В той же час, як свідчить неоднозначність практики застосування відповідних законодавчих положень, нормативне забезпечення спеціального досудового розслідування потребує подальшого вдосконалення, зокрема в частині порядку вирішення питання про проведення спеціального досудового розслідування. Зокрема, шляхом доповнення норм щодо конкретизації суду, до якого подається клопотання про проведення спеціального досудового розслідування, усунення неоднакового застосування та тлумачення відповідних положень кримінального процесуального закону під час прийняття рішення щодо надання дозволу на здійснення. На вирішення та удосконалення саме цих питань і були спрямовані законодавчі зміни, передбачені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Генеральної прокуратури України» від 12 травня 2016 року. А чи було внесення відповідних змін до перехідних положень КПК України ефективним, покаже тільки час.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // Офіц. Вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : Закон України від 7 жовтня 2014 року № 1689-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 46. – Ст. 2046.
3. Тукиев А.С. Проблемы процессуальной формы заочного уголовного судопроизводства : автореф дисс. ... канд. юрид наук / А.С. Тукиев. – Республика Казахстан, Караганда, 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kalinovskiy-k.narod.ru/b/avtoref/rk/tukiev.htm>.
4. Ухвала Сєверодонецького міського суду Луганської області від 24 лютого 2016 року по справі 428/2116/16-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56048360>.
5. Ухвала Апеляційного суду Луганської області від 15 березня 2015 року по справі 428/2116/16-к [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56473559>.
6. Ухвала Вінницького міський суд Вінницької області від 23 лютого 2016 року по справі №127/2750/16к [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56128061>.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Генеральної прокуратури України : Закон України від 7 жовтня 2014 року № 1689-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 46. – Ст. 2046.

